



Jonas Jakatanvisky's, dalį gyvenimo paskyręs Lietuvai

Deimantė ŽUKAUSKIENĖ

Šiomet pasirodė Jono Jakatanvisky'o knyga „Lietuviai San Paule (Brazilija) – Odisėja tęsiasi – 1960–1980 m. III dalis“. Šis leidimas, išėjęs jau po autoriaus mirties, yra ketvirtoji išleista knyga, kartu tai yra trečioji, ir paskutinė, chronologinės serijos „Os Lituanos em São Paulo“, pradėtos prieš 15 metų, išleidus knygą „Lietuvos imigrantai San Paule (Brazilija) – pradžia – 1880 –1931“, dalis, užbaigianti šimtmetinę lietuvių imigrantų ir jų palikuonių atvykimo ir apsigyvenimo Brazilijoje istoriją. Jono Jakatanvisky'o dukra Janetė (Janete Jakatanvisky) sako: „Ši knyga – nesuskaičiuojamų valandų tyrimų, studijų ir vertimo darbas, kurį baigėme ir paviešino.“ 2020 m. kalbinome šviesaus atminimo J. Jakatanvisky'o dukrą Janetę apie tėvo išitraukimą į lietuviškos spaudos Brazilijoje darbus ir jo redaguojamą „O Sąjungietis“. Visą interviu rasite „Pasaulio lietuvyje“: <https://pasauliolietuvis.lt/jonas-jakatanvisky-ir-o-sajungietis/> .

Šį kartą sugrįžtame pasikalbėti apie lietuviybės puoselėjimo darbus, atminties kultūrą, pagarbą savo kilmei, istorijai bei pavardei, kuri stambiu šriftu įrašyta į Brazilijos lietuvių istoriją.

Janete, kokia Jūsų tėvo istorija? Kaip ji siejasi su Lietuva?

Jonas Jakatanvisky's – lietuvių sūnus. Jo tėvai į Braziliją atvyko 1927-aisiais. Motina Domicelė Liudvinavičiūtė, būdama 14-os metų, atkeliavo drauge su šeima, o Jono tėtis Jonas Jakutavičius, būdamas 20-ies, atvyko vienas. Jono tėvai susitiko Lietuvių bendruomenėje Baretose (įsikūrusiame 400 km atstumu nuo San Paulo). Bendruomenei išlikti padėjo „Anglo“ gamykla, tuomet svarbi imigrantų darbdavė.

Pora susituokė 1930-aisiais. Pirmasis vaikas, kuriam buvo suteiktas tėčio (pirmojo Marijonos ir Antano anūko) vardas Jonas, gimė 1931-ųjų liepos 25-ąją. Dėl susikalbėjimo keblumų ir nepakankamai atsakingo notarų darbo kūdikis buvo įregistruotas „Jakatanvisky“ pavarde; tokia ji ir išliko. Mažylis Jonas teturėjo vieną brolių, kuris mirė dar būdamas kūdikis. Jonui esant šešerių, tėvas paliko šeimą, tad jokių gražių prisiminimų apie jį neišliko. Tėtis Jonui rašydavo, o jo laiškus sūnus saugojo visą savo gyvenimą.

Ieškodama geresnio gyvenimo, Jono mama paliko jį senelių priežiūrai, o pati išvyko dirbti į San Paulą. Apie savo vaikystę Jonas kalbėjo taip: „Savo vaikystę praleidau, lakstydamas po laukus, gardžiuodamasis laukiniais vaisiais... Visuomet vaikštinėjau basas, žaisdavau su draugais, žvejodavau ir nuogas plaukiodavau netoliese tekėjusioje upėje.“[\[1\]](#)

Vėliau Domicelė susitiko Jeronimą Labutį, taip pat lietuvių imigrantą, ji dirbo siuvėja siuvimo ceche, o Jeronimas dirbo padavėju restorane. Pora išsinuomojo nedidelį namuką ir Domicelė atsivežė ten Joną: „Vaikų jie taip ir nesusilaukė, bet Jeronimas mažylį mylėjo kaip savo sūnų.“[\[2\]](#)

San Paule Jonas Jakatanvisky's lankė lietuvišką (dr. Jono Basanavičiaus) mokyklą ir buvo ne vienos asociacijos narys. Jis užsėmė sportu, visuomeninėmis bei kultūrinėmis veiklomis (vaidino, dainavo chore). Jonas gavo inžinieriaus laipsnį, dirbo energijos bendrovėje, vėliau tapo kartografavimo ir konsultavimo projektų kelių tiesimo, žemės paskirstymo, miškų atkūrimo ir kitose srityse vadovu ir antreprenieriu. Būdamas 25-erių, Jonas vedė lietuvę, su ja vaikų nesusilaukė ir po 6-erių metų išsiskyrė. 1963-iaisiais jis sutiko vokiečių Heleną Hargesheimer, vedė ją ir susilaukė trijų vaikų: Janetės, Jorgės ir Andrejaus (Janete, Jorge ir Andrey).

Nors gimė Brazilijoje, didelę įtaką Jonui Jakatanvisky'ui padarė seneliai, tėvai, patėvis ir draugai, jie visi priklausė lietuvių bendruomenei. Jis su pasididžiavimu savo šeimoje skleidė lietuviškumą. Europietiškos kilmės šeima buvo palanki terpė puoselėti lietuvių ir vokiečių kultūrų tradicijoms. 2012-aisiais Jonas tapo našliu, o 2016-ųjų spalio 6-ąją iškeliavo į amžinybę.

Papasakokite apie savo amžinybėn išėjusį tėvą Joną Jakatanvisky'į. Koks jis buvo?

Mano tėvas buvo išsilavinęs ir apsišvietęs žmogus – tikras intelektualas. Jis gebėjo derinti loginį ir metodinį inžinieriaus mąstymą su kūrybingumu ir dvasios

žaismingumu.

Mėgo šviestis skaitydamas ir bendraudamas. Tėvas pasižymėjo mąstymo aštrumu ir kiekvieną temą nuodugniai išstudijuodavo – dėl tokio būdo turėjo nuomonę bene apie viską ir sugebėdavo ją apginti taip, kad jam nebūdavo lygių.

Taip pat jis mokėjo piešti. Kurį laiką jis aliejiniais dažais tapė ant drobės, dažniausiai žiemos peizažus, už vieną jų netgi pelnė apdovanojimą. Paskutinioji drobė (tapyta 1986-aisiais) buvo labai specifinė ir provokuojanti, nes nurodė į XIII amžiuje vykusią priverstinę pagonių tautos krikščionizaciją.



Šeimos akimirka 2015 m. Asmeninio archyvo nuotr.

Taip pat tėtis turėjo ypatingą santykį su žodžiu, mėgo skaityti ir rašyti – taip jis sėmėsi žinių ir skatino save mąstyti. Rašė laikraščiams, parašė pjesę ir ne vieną knygą.

Kaip tėvas jis buvo įkvepiantis, jautrus, palaikantis, reiklus ir dosnus. Vaikams jis buvo gyvas korektiškumo ir vientisumo pavyzdys: mokė mus gerbti kad ir menkiausius įsipareigojimus, tokius kaip punktualumas. Tiesa, toks jo preciziškumas mums atrodė kiek per griežtas. Jis pasižymėjo empatija: pravirkdydavo mus jaudinančiais filmais ir pasakojimais. Jam patiko giminės ir draugų susibūrimai: vakarėlius palikdavo paskutinis, taip parodydamas, kad

vertina šeiminkus. Jis ir pats mielai į namus kviesdavosi gimines, draugus ir pažįstamus.

Ką J. Jakatanvisky's Jums pasakodavo apie Lietuvą? Ar reali Lietuva bent kiek atitiko tai, ką tėvas apie ją kalbėdavo?

Iš jo pasakojimų susidariau Lietuvos kaip invazijų ir karų nukamuotos šalies paveikslą. Pasako tėvo „jos kalba ir kultūra buvo sudarkyta, bet netgi patyrusi tiek daug agresijos, ji išsilaikė kaip tauta ir valstybė.“ Supratau, kad lietuviai – garbinga ir kovinga tauta.

Jis kalbėdavo apie gamtos prieglobstyje gyvenusius ir savo upėmis besirūpinusius žmones, gandrų laukuose, šaltas, sniegingas žiemas.

Mano tėvai stengėsi palaikyti kiaušinių marginimo ir daužymo Velykų metu tradiciją. Prie Kūčių stalo visuomet palikdavome kėdę ir lėkštę išėjusiesiems.

Girdėjau jį pasakojant, kad sovietai šalį atibojo nuo pasaulio, o tai pasunkino susisiekimą su ten likusiais giminaičiais. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, mano tėvas įrašinėdavo visas su šiuo įvykiu susijusias Brazilijos televizijos transliuojamas laidas. Nepriklausomybės atgavimą jis laikė istorine akimirka, didžiuliu Lietuvos žmonių pasiekimu, išsvajotąja laisve.

Pirmą kartą apsilankiusi Lietuvoje (tai įvyko 2019-aisiais), išvydau jau atstatytą šalį. Suniokotos Lietuvos vaizdus mačiau tik muziejuose, o išlikusius pėdsakus – paminkluose ir istorinėse vietovėse. Žmonių veiduose išvydau lengvumą ir viltį, nors senoliai man pasirodė išsekę dėl to, ką jiems teko matyti ir pergyventi. Labai norėčiau mokėti lietuvių kalbą ir leisti laiką, klausydamasi jų pasakojimų ir patirčių, greta esant ir tėčiui.

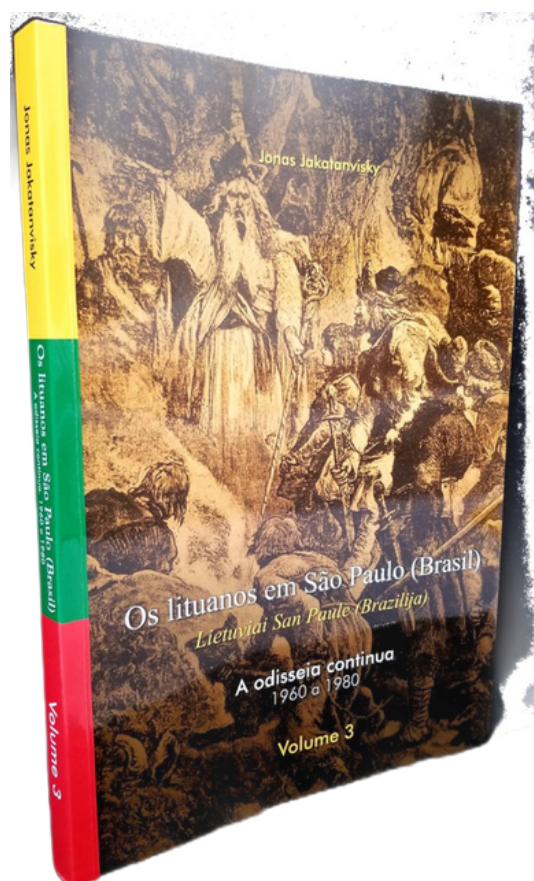


Kunigas Petras Rukšys, žmona Helena ir Jonas Lietuvos konsulate San Paule. Asmeninio archyvo nuotr.

Ar jis pats kalbėjo lietuviškai, ar visgi mokėjo tik portugalo kalbą?

Taip, kalbėjo, nors ne visiškai laisvai. Jis gebėjo tiek kalbėti, tiek skaityti, tiek rašyti lietuviškai. Šią kalbą jis išmoko iš senelių, tėvų, draugų ir neilgą laiką

studijuodamas jau minėtoje lietuviškoje mokykloje. Taip pat lietuvių kalbos įgūdžius jis gerindavo vaidindamas spektakliuose, dainuodamas chore, klausydamasis lietuviškų dainų. Jis brazilams netgi parašė trumpą lietuvių kalbos vadovėlį. Taip pat tam tikru lygmeniu jis kalbėjo anglų, vokiečių kalbomis ir, suprantama, laisvai savo gimtąja portugalų kalba.



„Lietuviai San Paule (Brazilija) – Odisėja tęsiasi – 1960–1980 m. III dalis“

Kiek laiko Jonas Jakantavsky's rašė knygas? Kaip rinko joms medžiagą? Kodėl jam atrodė svarbu rašyti apie Brazilijos lietuvius ir jų migracijos istoriją?

Kada jis tiksliai pradėjo rašyti knygas, nepamename. Pirmąją knygą jis išleido 2006-aisiais, o prieš mirtį, 2016-aisiais, darbavosi prie paskutinių tomų. Taigi, regis, tėvas šia veikla užsiėmė dešimt metų.

Jam visuomet patiko rašyti. Jis redagavo laikraštį „Alvorada“, parašė pjesę, pavadinimu „Linksmų Naujųjų metų“ ir nepublikuotą knygą „Romas Kalanta“, taip

pat jis rašė „O Sąjungiečiui“. Kai vykdė Lietuvių sąjungos Brazilijoje pertvarkymą, turėjo prieigą prie daugybės įvairiausių dokumentų, knygų, periodinių leidinių ir laikraščių. Įsivaizduoju, kaip jis galvoje rašė knygą – skaitė ir komponavo visą lietuvišką turinį, kuris buvo ypač gausus, bet neprieinamas ainiams.

Kas, Jūsų nuomone, paverčia tas knygas ypatingomis, savitomis?

Mano tėvo knygos yra vienos iš nedaugelio knygų portugalų kalba apie imigraciją ir lietuvių organizacijas Brazilijoje. Šimtmetį (1880–1980) istorijos apimančioje knygų serijoje sukaupta ir sutvarkyta ypač daug informacijos. Atidus skaitymas, susitelkimas labiau į kolektyvų ir organizacijų veiklą nei individualias istorijas lėmė, kad šios knygos yra išsamių žinių šaltinis, kupinas naudingų nuorodų, kuriomis naudotis gali tiek mokslininkai, tiek šiaip besidomintys skaitytojai.

Daugelis Lietuvos pilietybę siekiančių atkurti žmonių savo šeimos archyvuose neranda informacijos apie praeitį ir imigracijos istoriją: tradicijas, gyvenimo būdą, sunkumus, ginčus, pasiekimus ir t. t. Dėl įvairių priežasčių – Brazilijos politinės situacijos ar socialinių kliūčių, keblumų šeimoje, vietinės kultūros įtakos ar tvarkant dokumentus – daug informacijos buvo prarasta.



Sąjunga Aliança Lituano-Brasileira bibliotekos fragmentas 2020 m. Asmeninio archyvo nuotr.

Jono darbai gali pasitarnauti tokios informacijos ieškantiems: jo raštai – tai santrauka, detalus, aprašomasis ir analitinis kultūros, sporto, religinių, visuomeninių ir politinių organizacijų bei judėjimų, ypač įsikūrusių San Paule, aprašomoji, analitinė veiklos apžvalga.

Tariant jo paties žodžiais, „šis darbas skirtas imigrantams ir jų vaikams, kurie, dėl įvairiausių priežasčių atkirsti nuo savo šaknų, regėdami Lietuvą tik medijose, jaučia vis dar turį saugoti kažką, kas susiję su jų ištakomis, ir tuo didžiulis.“[\[3\]](#)

Pabaigai - ką Jonas Jakatanvisky's perdavė savo vaikams? Ką jie veikia dabar? Ar jų veikla bent kiek susijusi su Lietuva ir apskritai, koks tas jų

ryšys su Lietuva?

Dėkojame jam už palikimą: už tai, kad mūsų pavardė įsitvirtino lietuvių bendruomenėje, kad parodė, kokie svarbūs yra principai, įkvėpė pagarbą savo kilmei ir istorijai bei už kitus dalykus, kurių jis mus išmokė.

Aš dirbau žmogiškųjų išteklių srityje ir konsultavau, tačiau dabar, be kitų asmeninių projektų, dirbu prie vieno švietimo projekto, skirto socialiai remtiniams paaugliams. Jorgė ir Andrejus dirba savarankiškai. Jorgė yra mechanikas, projektuoja ir kuria pagal užsakymą motociklus, o Andrejus – grafikos dizaineris. Jis sukūrė tėvo knygų viršelius ir sumaketavo „O Sajungietį“.

Mes lydėdavome tėvus į kai kuriuos Brazilijos lietuvių bendruomenės renginius, daugiausia tai „Sajunga – Aliança Lituano Brasileira“. Nuo 2012 iki 2016 m. buvau „Sajungos“ tarybos narė, o Andrejus, kaip jau minėjau, padėdavo kurti „O Sajungietį“ ir rengti kitą grafinę medžiagą.



Andrey, Janete, Catharina (Andrey dukra) ir Jorge. Asmeninio archyvo nuotr.

Šiandien tapo sunkiau prisiimti išsipareigojimus, kurie reikalauja dažno buvimo, dalyvavimo, nes gyvename toli nuo lietuvių bendruomenės. Aš atsidėjau savo tėvo knygoms, prisideda ir Andrejus. Be to, baigiu pertvarkyti „Sajungos“ biblioteką – anksčiau tuo rūpinosi Jonas Jakatanvisky's. Taip pat dalyvaujame renginiuose, kai

tai leidžia COVID-19 pandemija.

Turėjau laimę aplankyti Lietuvą 2019 metais. Tai buvo jaudinanti kelionė. Ir tikiuosi sugrįžti, dabar jau kaip Lietuvos pilietė, nes 2020 metais gavome Lietuvos pilietybę.

Projektas „Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

www.pasauliolietuvis.lt

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.

[1] Jakatanvisky, Jonas. *Os imigrantes lituanos em São Paulo: o início (1880-1931)*. São Paulo: All Print, 2006. p. 161.

[2] Idem. p. 126-26.

[3] Jakatanvisky, Jonas. *Os imigrantes lituanos em São Paulo: o início (1880-1931)*. São Paulo: All Print, 2006. p. 20.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

